

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

© 2016 БУБЕНКО П. Т.

УДК 330.341.1(477)

Бубенко П. Т. Стратегічне планування та управління інноваційним розвитком: теорія і практика

Стаття присвячена дослідженню процесів прискорення інноваційного розвитку та підвищення ролі системи планування й управління. Розглянуто вплив на динаміку інноваційних перетворень трьох важливих складових – інституційної, організаційної та фінансової. Досліджено причини, за яких існуюча в країні система планування та управління не відповідає вимогам сьогодення в частині таких перетворень. Запропоновано до реалізації низку інституційно-організаційних заходів, зокрема трансформацію існуючої структури економіки на користь малого та середнього інноваційного бізнесу, посилення ролі відповідних інститутів держави у просуванні інноваційної продукції на ринки. Доведено доцільність застосування інноваційно-сіткових методів планування та управління розвитком господарських структур, враховуючи їх значну регіональну диференціацію.

Ключові слова: інноваційний розвиток, планування й управління, інститути, організація, фінансування, політика, наука і технології.

Бібл.: 8.

Бубенко Павло Трохимович – доктор економічних наук, професор, директор Північно-Східного наукового центру НАН і МОН України (вул. Багалия, 8, Харків, 61002, Україна)

E-mail: office.nesc@nas.gov.ua

УДК 330.341.1(477)

Бубенко П. Т. Стратегическое планирование и управление инновационным развитием: теория и практика

Статья посвящена исследованию процессов ускорения инновационного развития и повышения роли системы планирования и управления. Рассмотрено влияние на динамику инновационных преобразований трех важнейших составляющих – институциональной, организационной и финансовой. Исследованы причины, по которым существующая в стране система планирования и управления не соответствует требованиям настоящего времени в части таких преобразований. Предложен к реализации ряд институционально-организационных мероприятий, в частности, трансформация существующей структуры экономики в пользу малого и среднего инновационного бизнеса, усиление роли соответствующих институтов государства в продвижении инновационной продукции на рынки. Доказана целесообразность применения инновационно-сетевых методов планирования и управления развитием хозяйственных структур, учитывая их существенную региональную дифференциацию.

Ключевые слова: инновационное развитие, планирование и управление, институты, организация, финансирование, политика, наука и технологии.

Библ.: 8.

Бубенко Павел Трофимович – доктор экономических наук, профессор, директор Северо-Восточного научного центра НАН и МОН Украины (ул. Багалея, 8, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: office.nesc@nas.gov.ua

UDC 330.341.1(477)

Bubenko P. T. Strategic Planning and Management of Innovative Development: Theory and Practice

The article is aimed at examination of accelerating processes of innovation development and enhancing the role of system for planning and management. The article considers influence of three most essential components – institutional, organizational, and financial – on the dynamics of innovative transformations. The author examines the reasons, why the existing in the country planning and management system does not meet the requirements of the present time in some part of such transformations. It has been offered to implement a number of legal-organizational arrangements, in particular, transformation of the existing economic structure in favor of small and medium-sized innovation business, strengthening the role of the relevant State institutions in promoting innovative products to markets. Expedience of application of innovation- and network-based methods of planning and management of the development of economic structures has been proved, taking into consideration their significant regional differentiation.

Keywords: innovative development, planning and management, institutions, organization, financing, politics, science and technology.

Bibl.: 8.

Bubenko Pavlo T. – D. Sc. (Economics), Professor, Director of the North-East Research Center NAS and MES of Ukraine (8 Bahaliia Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: office.nesc@nas.gov.ua

Багаторічна практика інноваційних перетворень національних економік провідних країн переконливо довела, що підсумковий успіх на цьому безальтернативному шляху залежить від дієвих систем стратегічного планування та управління. Досліджуючи та розвиваючи основи неінституціоналізму та економічного розвитку, Нобелівський лауреат Даглас Норт підкреслював, що вірно обраний стратегічний курс у поєднанні з відповідаючими йому інституційними правилами виступає як фундаментальний фактор ефективного функціонування господарських систем у довгостроковій перспективі [1].

Мета статті – обґрунтування необхідності підвищення ефективності системи стратегічного планування та управління інноваціями як визначальної домінанти розвитку.

Інноваційне оновлення господарського комплексу є сьогодні магістральним напрямком підвищення конкурентоспроможності національної економіки, її швидкої інтеграції у світоєвропейський економічний простір.

Водночас, думки про те, що країна у змозі швидко побудувати інноваційне суспільство на існуючому фундаменті витратної економіки є ілюзорними. Приклад розвинених країн засвідчує виправданість застосування сегментного або регіонального методів інноваційної трансформації та підтверджує можливість розвитку інноваційного середовища всупереч економічній невизначеності та відносно низькому рівню життя. Інноваційний розвиток цих країн часто здійснювався шляхом «точкової» генерації сучасних конкурентних технологій через розгалужену мережу інноваційної інфраструктури, яка містила певні складові: наукову базу, виробничі ресурси, ефективний комерційний сектор.

Дійсно, прийнято вважати, що економічна невідзначеність, економічна криза є факторами дестабілізації та руйнації неефективних форм господарювання, про що свого часу довели Дж. Кейнс, Л. Мізес, Ф. фон Хайек [2, 3, 4]. Але мало хто замислюється, що вони водночас дають імпульси виникненню нових економічних утворень, провокують інновацію всієї соціально-економічної системи. Тож економічна криза не тільки руйнує, але й створює, і ми всіляко підтримуємо аналогічні думки [5].

У цьому контексті необхідно підкреслити, що інституційно-традиційна науково-технічна політика, якій у нас завжди приділялося багато уваги, поступається своїм місцем політиці інноваційній. Це зумовлено тим, що науково-технічна політика показала свою обмежену ефективність у розв'язанні завдань модернізації економіки, оскільки її фокусом було створення нового знання – при другорядному значенні використання цього знання у виробництві. Між тим, основну складність у промисловому опануванні тієї чи іншої технології часто-густо являє не стільки доступ до базових відомостей про неї, скільки розробка процесу створення окремого інноваційного продукту на її основі, просування цього продукту на ринки і вихід виробництва на стійку прибутковість. Інноваційна політика являє собою більш цілісний комплекс, сфокусований одночасно і на створенні, і на практичному використанні знань, коли основне значення має комерційна віддача від нових наукових розробок, технологій і продуктів.

При усіх відмінностях української ситуації (матеріально-технічна база, виробничі відносини з переважно індустріальної епохи, проблеми інноваційної свідомості тощо) вона не є виключенням із загального правила: будь-яка політика, що спрямована на інноваційне зростання, базується на декількох ключових підставах: на спеціальній правовій базі, яка стимулює інноваційну активність; на системі якісної освіти та ефективної науки; на відповідній інноваційній інфраструктурі і, нарешті, на культурі підприємницької діяльності. Усе це дозволяє створювати нові робочі місця у сфері високих технологій, підвищувати економічну конкурентність людей, підприємств, регіонів і зрештою – держави.

Тож, пам'ятаючи рекомендації Д. Нортона і накладаючи їх на інноваційне сьогодення України, маємо зазначити, що усі численні спроби розгорнути в її економічній системі інноваційні перетворення будуть марними без виваженої комбінації трьох складових: інституційної, організаційної та фінансової. Зупинимося на них більш детально.

Інституційна складова. Однією з головних причин вкрай низької інноваційної домінанти господарського комплексу України є хибна і контрпродуктивна практика реалізації економічної моделі розвитку на основі надконцентрації практично усіх ресурсів країни в декількох фінансово-промислових групах, попри те, що визначальним рушійним елементом такого розвитку є малий і середній інноваційний бізнес. Який, до речі, ментально більш властивий нашому суспільству, в основі якого завжди був здоровий індивідуалізм особистості. Більш лібералізоване, диверсифіковане економічне

середовище має стати не тільки підґрунтям динамічного розвитку національного виробництва, але й, що вкрай важливо – для розгортання інноваційних перетворень у вітчизняній економіці, які їй життєво необхідні. І зовсім не випадково відомий австрійський економіст Й. Шумпетер саме малому підприємцю відводив вирішальну роль у таких перетвореннях, пов'язуючи підприємницьку діяльність з новаторством і творчістю [6].

Необхідно також пам'ятати, що перманентна глобальна криза носить не циклічний, а структурний характер, про що довів Рой Харрод у своїй роботі [7]. Тож, для її подолання необхідна кардинальна зміна структури національної економіки на користь високотехнологічних, інноваційних за своїм змістом секторів. Навпаки, існуюча олігархічна, «вертикально інтегрована» економіка зовсім не сприймає інновацій – вони їй просто не потрібні, оскільки у надмонополізованому ринку конкурентні переваги суб'єктів господарювання мають зовсім іншу, неінноваційну природу, а це консервує і продукує технологічну відсталість, в'яже розвиток продуктивних сил, веде в нікуди.

Рецепти подолання такої ситуації добре відомі. Це створення і дієва підтримка з боку держави осередків малого та середнього інноваційного підприємництва і бізнесу, наукоємних фірм та виробництв, формування фінансових структур венчурної підтримки. Закордонний досвід містить безліч інституційних інструментів і механізмів їх успішної діяльності. Нам не вистачає лише малого – політичної волі для запуску такого проекту на економічну мапу країни. Звичайно, що при цьому необхідно виробити та погодити з країнами Європейського Союзу власну інноваційну політику, яка б гармонійно «вбудовувалася» у контекст відповідної політики ЄС.

На сьогодні ж в країні існують, причому на законодавчо закріпленому рівні, дві майже тотожні за своєю сутністю політики – науково-технічна і промислова, які повинні трансформуватися в одну, таку, що їх органічно поєднує – інноваційну політику. Праві науковці, які вважають, що відсутність системного підходу до визначення довгострокових координат економічного розвитку, джерелом якого якраз і виступають інновації у самому широкому розумінні цього слова, є однією з головних причин того, чому минулі роки були для країни роками втрачених можливостей [8].

Організаційна складова. Треба визнати, що чисельні спроби побудови в державі дійової структури виконавчої вертикалі влади, яка б, з одного боку, вирішувала більшість проблем суспільства в наданні якісних управлінських послуг і охоплювала всі сфери і галузі діяльності, де є необхідність в державному регулюванні, а з іншого – усувала б дублювання функцій та пряме суперництво міністерств і відомств за сфери впливу та можливості доступу до каналів розподілу бюджетних коштів, інших економічних і неекономічних важелів, виявилися марними саме через відсутність системного, наукового підходу до цієї важливої справи.

Функції, повноваження та зони компетенції, як раніше, так і тепер, встановлюються самостійно міністерствами і відомствами в положеннях про їх діяльність, що

призводить до багатократного перекриття зон впливу за наявності невирішених суспільних проблем в державному управлінні там, де це вкрай необхідно. Боротьбою за такі зони впливу і пояснюються, перш за все, перманентні зміни і перетворення, перейменування та реорганізації органів виконавчої влади. За таких умов цілком зрозумілим стає частий перехід на «ручний режим» управління, що не може не позначитись на загальному процесі системних перетворень у державі. Усі зазначені недоліки повною мірою притаманні й спробі побудови моделі управління в науково-технологічній та інноваційній сферах.

Свіжим прикладом цього є нещодавно прийнятий Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який подавався широкому науковому загалу країни як такий, що відповідає усім канонам свободи наукового пошуку та демократичним принципам управління. Але ж при детальному аналізі його основних положень присутня ціла низка інституційних та правових суперечностей, які суттєво звужують зміст і сутність ролі сучасної науки і технологій у розвитку держави. Найбільше занепокоєння у науковців викликає приховане у Законі посилення ролі бюрократичної складової у царині координації науково-технічної діяльності з боку владних структур.

В основу реформи управління науково-технологічною сферою мають бути закладені політично окреслений інноваційний механізм розвитку економіки та функціональний (індикативний) принцип управління, причому зусилля слід зосередити не на створенні нових органів державного управління, а на їх реорганізації, забезпеченні структурної повноти окреслених функцій, розмежуванні відповідних прав і завдань, визначенні механізмів системної взаємодії та координації з органами управління в інших сферах, підвищенні рівня професійної компетенції.

Фінансова складова. У деформованій економіці трансформаційного періоду, коли ступінь централізації фінансів навряд чи нижчий за той, що був за недавніх часів, саме бюджет, акумулюючи в собі практично всі кошти, наявні в державі, залишається єдиним джерелом як для виробничо-господарської, соціально-культурної так і для інноваційної діяльності.

Будемо сподіватись, що розширюючи права і водночас підвищуючи відповідальність регіонів, господарських структур за економічні результати власної діяльності і, особливо, за розв'язання складних соціально-економічних питань, що передбачає проект змін до Конституції України, держава підкріпить регіональні органи управління, підприємства реальними важелями влади – фінансовими ресурсами. Це конче потрібно робити, оскільки передові у науково-технологічному розвитку країни світу довели, що фінансова підтримка наукового сектора з боку держави необхідна не тільки, і навіть, не стільки для нормального розвитку власне наукових досліджень, а тому, що вона є обов'язковою умовою забезпечення їх лідерських позицій на світових ринках конкурентоспроможності національних економік. Світовий досвід також підтверджує, що вплив науково-технологічного потенціалу країни на її соціально-економічний розвиток безпосередньо залежить і корелює з

часткою валового внутрішнього продукту, яка витрачається на наукові дослідження. Зростання цієї частки не тільки дозволяє нарощувати такий вплив, але і докорінно змінює функціональну, репродуктивну роль науки в житті країни, і тому наукоємність ВВП виступає сьогодні однією з найважливіших характеристик інноваційності країни.

Щодо рівня фінансового забезпечення, у тому числі й бюджетного фінансування наукової сфери, то слід зазначити, що за останні роки відбувається неухильне відносно зменшення загальних витрат на науку, частка таких витрат у валовому внутрішньому продукті коливається на позначці 0,73–0,83 відсотка. Це є прямим порушенням Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності», згідно з яким рівень асигнувань на наукову та науково-технічну діяльність має дорівнювати не менше 2,5 відсотка валового внутрішнього продукту України.

Ще більш вразливою є динаміка частки витрат на наукові дослідження з державного бюджету. Протягом останніх трьох років цей показник тільки падав і на сьогодні становить лише 0,29%, що майже на порядок нижче, ніж у розвинених країнах, а це свідчить про одне: наукова, а разом з нею й інноваційна складові розвитку не є пріоритетом діяльності як законодавчої, так і виконавчої влади держави.

Отже, якщо сьогодні в Україні не отримують належної фінансової підтримки вже існуючі осередки і форми інноваційної інфраструктури, то можна не тільки забути про конкурентні амбіції нашої інтеграції до ЄС, а й, певно, згадати про кризу семирічної давнини.

Наявність у державі чіткої регіональної диференціації практично у всіх сферах суспільного життя і значних диспропорцій регіонального економічного розвитку актуалізує питання використання інноваційно-сітьових методів розвитку господарських структур, коли регіональна диференціація служить структурною основою інноваційної конкуренції та фактором забезпечення гнучкої моделі функціонування господарського комплексу всієї країни. Таким чином, ще однією з наших відповідей на виклики глобалізації має стати стимулювання створення науково-технологічних платформ як основи регіональної системи інноваційного розвитку. Звернемо увагу, що саме регіональний акцент в науково-технологічній діяльності став основною характеристикою японської моделі інноваційного будівництва.

Повертаючись до реалій сьогодення, слід відзначити, що незважаючи на практичну відсутність попиту на інноваційні продукти з боку держави, остаточний принцип фінансування науково-технологічної сфери, недостатність продуктивних інвестицій, можна констатувати: українська наука все ж розвивається. За останній період з'явилося багато нових досягнень у галузях, які не мають відношення до традиційних (космічної та авіаційної): створено багато українських імунобіологічних препаратів; здійснено унікальні розробки антиретровірусних препаратів для лікування хворих на СНІД; запропоновано нові принципи інтроскопії. Україною виграно низку світових інноваційних тендерів, зокрема в таких

проектах, як створення космічного гамма-телескопа; в Україні отримано новий, другий за міцністю після алмазу, матеріал; розроблено технології вирощування великогабаритних сапфірів; здійснено зварювання живих тканин тощо. За цілим спектром надсучасних напрямів українська наука не лише виживає, а й всупереч всьому – займає передові позиції. Отже, сьогодні, як ніколи, стає знаковим вислів 40-го Президента США Рональда Рейгана: «Ми фінансуємо науку не тому, що ми багаті, а ми багаті тому, що фінансуємо науку».

ВИСНОВКИ

Таким чином, для того, щоб інноваційний розвиток набув нового, сучасного змісту, у системі планування та управління цим процесом мають бути забезпечені такі кроки:

- ✦ злам існуючої моделі економіки та побудова відкритої економічної системи, основою якої повинен стати малий та середній інноваційний бізнес;
- ✦ узгодженість ринку освітніх послуг і ринку праці, підвищення рівня мотивації висококваліфікованої праці;
- ✦ активна протекціоністська участь держави та її інститутів у просуванні інноваційної продукції на висококонкурентні світові ринки;
- ✦ усталена комунікація всіх суб'єктів інноваційної діяльності на основі реалізації принципів державно-приватного партнерства. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. North, D. Institutions and economic Growth: An Historical Introduction / D. North // World Development. – 1989. – Vol. 17. – № 9. – P. 1319–1332.
2. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
3. Мизес Л. Человеческая деятельность: Трактат по экономической теории / Л. Мизес. – М.: Экономика, 2000. – 878 с.
4. Хайек Ф. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Ф. Хайек. – М.: ИРИСЭН, 2006. – 644 с.
5. Геєц В. М. Барьеры на пути развития промышленности на инновационной основе и возможности их преодоления / В. М. Геєц // Экономика Украины. – 2015. – № 1. – С. 4–25.
6. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер / Предисл. В. С. Автономова. – М.: ЭКСМО, 2007. – 864 с.
7. Харрод Р. Теория экономической динамики / Р. Харрод. – М.: ЦЭМИ, 2008. – 210 с.
8. Даниленко А. И. Усиление государственных рычагов эффективного использования финансовых ресурсов / А. И. Даниленко // Экономика Украины. – 2015. – № 4. – С. 28–35.

REFERENCES

- Danilenko, A. I. "Usileniye gosudarstvennykh rychagov effektivnogo ispolzovaniia finansovykh resursov" [Strengthening public leverage efficient use of financial resources]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 4 (2015): 28-35.
- Geets, V. M. "Barery na puti razvitiya promyshlennosti na innovatsionnoy osnove i vozmozhnosti ikh preodoleniya" [Barriers to the

development of the industry based on innovation and the possibility of overcoming them]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 1 (2015): 4-25.

Keyns, Dzh. M. *Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg. Izbrannoe* [The General Theory of Employment, Interest and Money. Favorites]. Moscow: Eksmo, 2007.

Kharrod, R. *Teoriia ekonomicheskoy dinamiki* [The theory of economic dynamics]. Moscow: TsEMI, 2008.

Mizes, L. *Chelovecheskaya deyatel'nost: Traktat po ekonomicheskoy teorii* [Human Action: A Treatise on economic theory]. Moscow: Ekonomika, 2000.

North, D. "Institutions and economic Growth: An Historical Introduction". *World Development*, vol. 17, no. 9 (1989): 1319-1332.

Pravo, zakonodatel'stvo i svoboda: *Sovremennoye ponimaniye liberalnykh printsipov spravedlivosti i politiki* [Law, Legislation and Liberty: A modern understanding of liberal principles of justice and politics]. Moscow: IRISSEN, 2006.

Shumpeter, Y. *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya. Kapitalizm, sotsializm i demokratiya* [The theory of economic development. Capitalism, Socialism and Democracy]. Moscow: EKSMO, 2007.